

*Шведун В.О., д.держ.упр., проф., НАУ «ХАІ», м. Харків,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5170-4222>*

*Лебедченко В.В., к.е.н., НАУ «ХАІ», м. Харків,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2180-9063>*

*Лопатченко І.М., к.держ.упр., доц., НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4838-2154>,*

Shvedun V., Doctor of Science in Public Administration, Full Professor, Head of the Department of Economics and Public Administration, National Aerospace University “Kharkiv Aviation Institute”, Kharkiv,

Lebedchenko V., PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics and Public Administration, National Aerospace University “Kharkiv Aviation Institute, Kharkiv,

Lopatchenko I., PhD in Public Administration, Lecturer of the Department of Public Administration in the Sphere of Civil Protection, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

STATE POLICY IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL SECURITY IN UKRAINE

Досліджено державну політику України у сфері екологічної безпеки. Зокрема, проведено огляд ключових складових екологічної безпеки. Здійснено аналіз структури екологічного ринку України. Проведено оцінку наслідків повномасштабного російського вторгнення для навколишнього середовища України. Показано, що в якості провідної складової екологічної безпеки України слід розглядати діючу систему планування та фінансування охорони навколишнього природного середовища та природокористування, безпосередньо пов'язану з чинними нормами екологічного права. Звісно ж, навіть методологічно слід використовувати інший підхід, а саме: основним принципом проведення державної політики у сфері екологічної безпеки має стати запобігання, попередження небезпеки, пов'язаної з виникненням шкідливих для людини наслідків через її господарську діяльність.

Ключові слова: державна політика, екологічна безпека, навколишнє природне середовище, природокористування.

The paper studies the state policy of Ukraine in the field of environmental security. In particular, a review of the key components of environmental security is carried out. The analysis of the structure of the ecological market of Ukraine is given. The consequences of a full-scale Russian invasion for the environment of Ukraine is assessed. It is shown that the current system of planning and financing of environmental protection and environmental management, directly related to the current norms of environmental law should be considered as a leading component of environmental security of Ukraine. But even methodologically, another approach should be used, namely: the main principle of the state policy in the field of environmental security should be the prevention of danger associated with the occurrence of harmful consequences for humans due to its economic activities.

Keywords: public policy, environmental security, environment, nature management.

Постановка проблеми. Аналіз сформованого екологічного законодавства України, що складається з двох підсистем – природно-ресурсної та природоохоронної, – дозволяє констатувати таке. Чинне законодавство сьогодні ще недостатньо адаптоване до соціальних та економічних реалій, що якісно змінилися. Найважливіша складова національної безпеки країни – екологічна безпека – поки що не має необхідної правової основи.

Водночас правове врегулювання низки сфер природоохоронної діяльності наразі є неефективним, оскільки відсутні підзаконні акти та механізми їх реалізації. Найчастіше з боку суб'єктів законодавчої ініціативи спостерігається недотримання екологічних пріоритетів. Повсюдно, починаючи з місцевих органів влади й закінчуючи державною владою, порушується законодавчі вимоги щодо обов'язкового проведення державної екологічної експертизи. Функції між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, до компетенції яких належить охорона та використання природних ресурсів, у повному обсязі не роз поділені. Вищезазначене обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державного управління у сфері екологічної безпеки досліджували численні вчені та практики, зокрема, С. Андрієнко, Ю. Бойчук, М. Григорків та ін. Однак питання вдосконалення державної політики у сфері екологічної безпеки все ще залишаються недостатньо розробленими.

Постановка завдання. Виходячи із описаної вище актуальності теми дослідження, метою статті є дослідження державної політики України у сфері екологічної безпеки.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються такі завдання:

- огляд ключових складових екологічної безпеки;
- аналіз структури екологічного ринку України;
- оцінка наслідків повномасштабного російського вторгнення для навколишнього середовища України.

Виклад основного матеріалу. Як провідну складову екологічної безпеки України слід розглядати діючу систему планування та фінансування охорони навколишнього природного середовища та природокористування, безпосередньо пов'язану з чинними нормами екологічного права. Звісно ж, навіть методологічно слід використовувати інший підхід, а саме: основним принципом проведення державної політики у сфері екологічної безпеки має стати запобігання, попередження небезпеки, пов'язаної з виникненням шкідливих для людини наслідків через її господарську діяльність. Це означає перехід від традиційно інерційного варіанта регулювання екологічної безпеки до запобіжно компенсаційного варіанту [1; 4].

Така стратегія забезпечуватиметься, з одного боку, за рахунок грамотної політики щодо охорони навколишнього природного середовища та природокористування, з іншого – шляхом мінімізації ризиків виникнення техногенних аварій (що виникають у тому числі за рахунок накопичення шкідливого впливу на природу та людину) .

До структури ринку екологічних послуг на території України входять: екологічна інформація, еколого-економічне ліцензування та акредитація, екологічна сертифікація, освоєння екологічно чистої технології, послуги з оцінки та компенсації екологічної шкоди, автоматизована система оцінки впливу на стан навколишнього природного середовища, екологічне страхування, правове обслуговування, сервісне обслуговування у сфері природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні [2; 3].

Багаторічний досвід застосування адміністративно-економічних методів державного регулювання природокористування свідчить про їхню слабку орієнтацію на створення дієвих стимулів застосування ресурсозберігаючих і природозахисних технологій; існуючі економічні механізми, зокрема екологічне оподаткування, зрештою не забезпечують належним чином платності природокористування.

Україна є великою аграрною країною, більшу частину економіки якої становлять виробництво та експорт сільськогосподарської продукції. Вона належить до країн із великою площею ріллі. Сільськогосподарські угіддя займають 70,5 % загальної площі країни, з них 57 % складають орні землі, а в окремих регіонах їх обсяг сягає 86 %. Водночас Україна відноситься до країн з дефіцитом водних ресурсів (поверхневих і підземних вод, придатних для використання в народному господарстві України), входить до числа європейських країн з найбільшим дефіцитом води.

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 р. російських військ у нашу країну спричинило масове руйнування інфраструктури населених пунктів та завдало значної шкоди її економіці та природному середови-

щу країни в цілому. Активних бойових дій зазнали Київська, Чернігівська, Сумська, Харківська, Луганська, Донецька, Запорізька, Херсонська та Миколаївська області. Від бойових дій постраждали практично всі кліматичні зони України, було знищено сотні гектарів різноманітних і рідкісних біогеоценозів. Серед інших наслідків війни, які, на жаль, часто недостатньо оціненими, – довгострокові наслідки військових дій для навролишнього середовища та масштабне порушення екосистем. Очевидно, реальні масштаби шкоди, завданої екосистемі, можна буде оцінити лише після повного завершення окупації наших територій [2; 4].

Оцінка шкоди, завданої екосистемі України, тісно пов'язана з особливостями кожного окремого регіону, який зазнав бойових дій. Тут слід зазначити, що перед початком війни деякі екологічні проблеми цих регіонів не були належним чином вирішені. Загальновідомо, що регіони з розвиненою промисловістю протягом тривалого часу надзвичайно сильно навантажували навролишнє середовище, роблячи його надзвичайно вразливим. Наприклад, якщо площі, масово розорані під посіви, роками страждали від нераціонального господарювання, військові дії на їхній території стануть поштовхом до повної непридатності для сільськогосподарського використання. Якщо завод хімічної промисловості десятки років отруював певні міста чи райони через застарілі очисні споруди, то обстріл такого заводу призведе до техногенної катастрофи, яка миттєво знищить і так сильно постраждалі біогеоценози. Подібну ситуацію можна легко порівняти з організмом, який виснажується після тривалої боротьби з хворобою і, нарешті, піддається масовому зараженню новим вірусом замість належного лікування [1; 3].

Одним із найважчих віддалених наслідків для екосистем вважається хімічне зараження місць використання великої кількості боєприпасів. Техногенні катастрофи, спричинені бомбардуванням та обстрілами підприємств та об'єктів критичної інфраструктури нашої країни, також завдають значної шкоди навролишньому середовищу. Крім того, використання державою-агресором ракет великої дальності також створює техногенні катастрофи на всій території України, зокрема найбільш вразливими стають промислово розвинені регіони з концентрацією енергетичних, гірничодобувних, переробних, хімічних та інших промислових об'єктів.

Бойові дії, що тривають в Україні, завдали значної шкоди нашим полям для оранки та інших механізованих робіт, а також спричинили тривале хімічне та біологічне забруднення родючих ґрунтів. Тисячі випущених снарядів, підірваної та спаленої військової техніки, покинутої на полях і плантаціях, залишатимуться масовим і необмеженим джерелом забруднення наших ґрунтів і підземних вод залізом, алюмінієм, міддю та іншими важкими металами та їх сполуками протягом сотень років [1; 2].

За міжнародним правом масове знищення рослинного чи тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу, визначається поняттям «екоцид». Особливо тяжкою формою екоциду є воєнний екоцид – порушення екосистем середовища проживання людини в результаті бойових дій, спрямованих на досягнення воєнної і політичної мети.

Висновки. У зв'язку з вищезазначеним, великого значення набуває процес документування завданої ворогом шкоди та її довгострокового впливу на навколишнє середовище. Водночас це стає ключовим питанням при оцінці суми репарацій, які вимагатимуть від держави-агресора після закінчення бойових дій. Важливо визначити діапазон основних джерел забруднення, які мають довгостроковий вплив на навколишнє середовище, перш ніж зосередитися на аналізі впливу військової діяльності на кожен елемент екосистеми, такий як повітря, водні ресурси та ґрунти.

Список використаних джерел:

1. Андрієнко М.В., Шако В.С. Пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 16. С. 72–79.
2. Бойчук Ю.Д., Шульга М.В. Основи екології та екологічного права: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2004. 351 с.
3. Григорків М. В. Динамічні моделі двосекторної екологічної економіки з лінійними функціями поведінки її суб'єктів. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 12 (174). С. 390–397.
4. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 422 с.

References:

1. Andrienko, M.V. and Shako, V.S. (2017), “Proposals to improve regulatory and legal support for the implementation of state environmental policy at the regional level”, *Investyciyi: praktyka ta dosvid*, vol. 16, pp. 72–79.
2. Boichuk, Yu.D. and Shulga, M.V. (2014), “Fundamentals of ecology and environmental law: tutorial”. Sumi: Universitetska kniga. 351 p.
3. Grigorkiv, M. V. (2015), “Dynamic models of two-sector ecological economics with linear functions of behavior of its subjects”, *Aktualni problemi yekonomiki*, vol. 12(174), pp. 390–397.
4. Dzhigirei, V.S. (2007), “Yekologiya ta okhorona navkolishnogo prirodnogo seredovishcha: navch. posib.” Kiiv: Znannya. 422 p.